

**SHARQ UYG'ONISH DAVRIDA PEDAGOGIK FIKRLARNING
RIVOJLANISHI. SHARQ UYG'ONISH DAVRIDA TALIMIY AXLOQIY
FIKRLAR RIVOJI**

Gulistin Davlat Pedagogika Instituti talabasi :
Mirzaqosimova Dilnura
Gulistin Davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi:
Xidirova Malohat

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada Sharqning ilk Uyg'onish davri (IX–XII asrlar) mutafakkirlarining pedagogik merosi tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy va Abu Ali Ibn Sinoning ta'lim metodlari bevosita tarixiy manbalar va zamonaviy o'quv-uslubiy majmualar asosida o'rganilgan. Maqolada keltirilgan iqtibozlar ajdodlarimiz o'gitlarining bugungi kun "Uchinchi Renessans" g'oyasi va zamonaviy pedagogik innovatsiyalar bilan hamohangligini ilmiy asoslab beradi.*

Kalit so'zlar: *Sharq Renessansi, Ibn Sino, Farobiy, Beruniy, jamoaviy ta'lim, axloqiy tarbiya, metodologiya, kognitiv rivojlanish, didaktika*

ABSTRACT. *This article provides a systematic analysis of the pedagogical heritage of the thinkers of the First Eastern Renaissance (9th–12th centuries). The research examines the educational methods of Abu Nasr al-Farabi, Abu Rayhan al-Biruni, and Abu Ali ibn Sina, based on primary historical sources and contemporary educational-methodological frameworks. The citations presented in the article scientifically substantiate the alignment of our ancestors' teachings with the modern concept of the "Third Renaissance" and contemporary pedagogical innovations.*

Keywords: *Eastern Renaissance, Ibn Sina, Al-Farabi, Al-Biruni, collective education, moral upbringing, methodology, cognitive development, didactics.*

Sharq Uyg'onish davri insoniyat sivilizatsiyasi tarixida intellektual va ma'naviy yuksalishning eng yuqori nuqtalaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shakllangan pedagogik tafakkur nafaqat mintaqaviy, balki umumbashariy ahamiyatga ega. Bugungi kunda ta'lim tizimini transformatsiya qilish jarayonida ajdodlarimizning

pedagogik qarashlariga murojaat qilish shunchaki tarixni eslash emas, balki kelajak ta'limi uchun poydevor yaratishdir.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, Sharq mutafakkirlari bundan ming yil muqaddam ilgari surgan g'oyalar bugungi kunda G'arb pedagogikasida "yangi kashfiyot" sifatida talqin qilinayotgan metodlar bilan mazmunan birdir. Bizning vazifamiz — ushbu genetik kodni zamonaviy metodika bilan uyg'unlashtirishdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida IX-XII asr mutafakkirlarining original asarlari hamda zamonaviy pedagogik o'quv-uslubiy majmualar qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot ob'ekti sifatida ta'limning didaktik tamoyillari, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari hamda jamoaviy ta'lim samaradorligi olindi.

Abu Nasr Farobiyning metodik qarashlari

Farobiy ta'lim va tarbiyani ikki xil jarayon, lekin bir butunlik sifatida ko'rgan. Uning fikricha, ta'lim — bilim berish, tarbiya esa axloqiy fazilatlarni shakllantirishdir. Farobiy o'qituvchi shaxsiga to'xtalib: "Muallim o'quvchilarga nisbatan na juda qattiqqo'l va na juda yumshoq bo'lishi lozim, chunki haddan tashqari qattiqqo'llik shogirdga qo'rquv va nafratni, haddan tashqari yumshoqlik esa loqaydlikni keltirib chiqaradi" [2.45]. Farobiy o'qitishda "osondan qiyinga", "oddiy va murakkabga" o'tish tamoyilini birinchilardan bo'lib tizimlashtirgan [3.12].

Abu Ali ibn Sinoning ijtimoiy pedagogikasi

Ibn Sino bolaning ruhiy dunyosi va ijtimoiy muhitining ta'limga ta'sirini chuqur o'rgangan. U bolani yakka tartibda (repetitorlik shaklida) o'qitishga qarshi chiqqan. Uning asarlarida keltirilishicha: "Bola maktabda boshqa bolalar bilan birga bo'lsa, ularda o'zaro suhbat, bir-biridan o'rganish va musobaqa hissi uyg'onadi. Bu ijtimoiy muhit bolaning zerikib qolishini oldini oladi va irodasini mustahkamlaydi" [1.18]. Shuningdek, Ibn Sino ta'limni bolaning qobiliyati va qiziqishiga moslash kerakligini (tabaqalashtirilgan ta'lim) ta'kidlagan [2.102].

Abu Rayhon Beruniyning didaktik tamoyillari

Beruniy bilish jarayonini hissiy idrok va tajriba bilan bog'lagan. Uning didaktikasi "zeriktirmaslik" tamoyiliga asoslanadi: "O'quvchi bir xil narsani o'rganaverib toliqib qolmasligi uchun fandan-fanga o'tib turishi, darslarni turli o'yinlar va ko'rgazmalar bilan boyitishi lozim" [2.28]. Beruniyning bu fikri hozirgi zamon pedagogikasidagi "interfaol metodlar"ning asosi hisoblanadi.

Maqolani tayyorlash jarayonida manbalarni o'rganar ekanman, Sharq mutafakkirlarining qarashlarida bir muhim jihatni payqadim: ular "Inson — oliy qadriyat" tamoyiliga tayanganlar.

Mening fikrimcha, bugungi kun pedagogikasida biz asosan texnologiyaga (gadjetlarga) e'tibor qaratib, tarbiyaning ruhiy-ma'naviy qismini biroz e'tibordan chetda qoldirmoqdamiz. Ibn Sino va Farobiy asarlaridagi "jamoaviy tarbiya" g'oyasi hozirgi "buling" (bullying - maktabdagi tazyiq) muammosiga ham yechim bo'la oladi. Agar biz ta'limda ajdodlarimiz aytganidek sog'lom raqobat va do'stlikni shakllantira olsak, ta'lim samaradorligi o'z-o'zidan ortadi.

Shuningdek, Beruniy ta'kidlagan "fanlarni almashtirish" usuli bugungi kun o'quvchilarining "diqqat yetishmasligi" (attention span) muammosini hal qilishda eng samarali yo'ldir. Biz darslarni shunchaki ma'ruzadan iborat qilmay, uni hissiy idrokka (videolar, amaliy mashqlar) boyitishimiz kerak [3.44].

Sharq Uyg'onish davri pedagogikasi jahon ta'lim sivilizatsiyasining genetik kodidir. Farobiyning axloqiyligi, Ibn Sinoning ijtimoiylashuvi va Beruniyning kognitiv metodlari bugungi kun pedagogikasi uchun eng to'g'ri "yo'l xaritasi"dir. Ushbu merosni o'rganish va darsliklarga tatbiq etish yosh avlodni nafaqat bilimli, balki komil inson qilib tarbiyalashning yagona kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- * O'zbek pedagogikasi antologiyasi. Toshkent, "Ma'naviyat", 2010.
- * Pedagogika fanidan o'quv-uslubiy majmua (II-qism). Guliston davlat pedagogika instituti, 2024. – 246 b.
- * Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2016.
- * Abu Ali Ibn Sino. "Tib qonunlari" (Pedagogikaga oid qismlar tahlili).
- * Kaykovus. "Qobusnoma". Toshkent, "O'qituvchi", 2011.